

Piotrkowski Ekspres Żelazny

W 2016 roku przypada 170. rocznica pierwszego przejazdu pociągu przez Piotrków. To doniosłe w dziejach miasta wydarzenie miało miejsce w dniu 2 września 1846 roku, a wiązało się z budową Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej.

W związku z tym Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, przy wsparciu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie oraz we współpracy ze Stacją Muzeum w Warszawie, Skansenem Rzeki Pilicy – Filia Miejskiego Centrum Kultury w Tomaszowie Mazowieckim oraz Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim opracowało projekt edukacyjny pod nazwą „Piotrkowski Ekspres Żelazny”. Głównym elementem projektu było opracowanie jednodniowej gazety okolicznościowej pt. „Piotrkowski Ekspres Żelazny”. Na jej łamach oprócz artykułów ukazujących różne aspekty dziejów kolejnictwa w ujęciu regionalnym, opublikowano również bogatą ikonografię zaczerpniętą z zasobów i zbiorów instytucji zaangażowanych w realizację projektu. Zapraszamy do lektury naszego wydawnictwa.

2 IX 1846

2 IX 2016

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

PIOTRKOWSKI EKSPRES ŻELAZNY

2 WRZEŚNIA 1846 ♦ JEDNODNIOWA GAZETA OKOLICZNOŚCIOWA ♦ ARCHIWUM PAŃSTWOWE W PIOTRKOWIE TRYBUNALSKIM ♦ 2 WRZEŚNIA 2016

Droży Czytelnicy!

Któż z nas będąc dzieckiem nie marzył o założeniu kolejarskiej czapki i dalekich podróżach pociągami, którym po żelaznym szlaku można przemierzać bezkresy kuli ziemskiej. Te bezkresy ograniczone są siłą rzeczy do linii „drogi żelaznej” były niczym magnes działający na podróżnych. Oczywiście inaczej kolej była postrzegana w XIX wieku, a inaczej współcześnie. Było w kolei coś magicznego, jakaś niezmiernie duża siła i moc. Buchające parą parowozu, wagony przypominające salony ekskluzywnych kamienic wyposażone we wszelkie wygody, a do tego możliwość szybkiego i wygodnego przemieszczania się, wszystko to przyciągało podróżnych. Także podróz trzecią klasą, czy wręcz wagonem towarowym miała w sobie to niezapomniane coś... Dzisiaj, pomimo postępu współczesnego świata kolej nadal łączy ludzi, kraje, kontynenty. Dalej ma w sobie to coś... może już nie magiczne, ale inne, trudne do nazwania i nadal intrygujące.

Zapraszamy do zapoznania się z „Piotrkowskim Ekspresem Żelaznym” – jednodniową gazetą okolicznościową, mającą być formą historyczno-archiwalnego upamiętnienia doniesłego wydarzenia w dziejach naszego regionu. Wydarzeniem tym był pierwszy przejazd pociągu przez Piotrków, a w tym roku przypada okrągła, 170. rocznica tej doniosłej chwili.

W związku z tym Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim dzięki wsparciu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, a także we współpracy z Europejskim Stowarzyszeniem Miłośników Modelarstwa Kolejowego w Piotrkowie Trybunalskim przygotowało wydawnictwo, które oddajemy w Państwa ręce. Szczytna idea pielęgnowania wiedzy o naszym wspólnym historycznym dziedzictwie spotkała się również z zainteresowaniem i wsparciem szeregu instytucji. Dziękujemy za pomoc Polskim Kolejom Państwowym S.A, Stacji Muzeum w Warszawie, Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim oraz Skansenowi Rzeźki Pilicy (Filia MCK) w Tomaszowie Mazowieckim.

Celem naszych działań jest ukazanie dziejów kolejnictwa przez przytactwo źródeł archiwalnych, tak więc w wydawnictwie nie mogło zabraknąć dokumentów i fotografii. Ważnym ich uzupełnieniem okazały się materiały przekazane przez naszych partnerów, które w doskonały sposób uzupełniają treść zawartą w kolejnych artykułach. A można w nich przeczytać o dziejach dużych i małych kolei w naszym regionie, wydarzeniach związanych z piotrkowskim odcinkiem „wiedunki”, kolejarskim bractwie oraz parowozowni. Nie zabrakło również materiałów sięgających do odległych szlaków carskiej kolei, jak również zabytkowej „Stacji Reymonta”.

Zapraszamy zatem do wspólnej podróży w czasie i przestrzeni, odbywającej się w rytm miarowego postukiwania kolejowego pociągu, po torowisku mierzonym nie w kilometrach – lecz stu siedemdziesięciu latach barwnej, kolejarskiej historii.

Dr Tomasz Matuszak
Dyrektor Archiwum Państwowego
w Piotrkowie Trybunalskim

ŻELAZNA JESIEŃ W PIOTRKOWIE. TO JUŻ 170 LAT!

Kiedy w połowie lat 30. XIX w. krystalizowały się koncepcje budowy pierwszej na ziemiach polskich kolei żelaznej, zapewne nikt z mieszkańców Piotrkowa nie wyobrażał sobie widoku składu kolejowego, majestatycznie sunącego po szynach przebiegających przez „starożytny”, niegdyś „sejmowy” i „trybunalski” gród. I wreszcie stało się. Jesienią 1846 r. na piotrkowską stację kolejową zawitał pierwszy pociąg. Kiedy dokładnie miało miejsce to wydarzenie? Może jednak lepiej będzie mówić o kilku wydarzeniach, ponieważ potężna i długotrwała inwestycja nie zakończyła się w przypadku Piotrkowa w sposób prosty i jednostkowy. Stąd też w świadomości miłośników piotrkowskiego kolejnictwa funkcjonuje kilka dat.

Już 2 września 1846 r. o godzinie 3.45 po południu przybył do Piotrkowa pierwszy pociąg poruszony przez lokomotywę. W notatce wspominającej to wydarzenie, opublikowanej na łamach czasopisma „Tydzień” z dnia 4 (16) sierpnia 1896 r., zapisano iż pociągiem tym *Dyrygowal* [...] *anglik Jöhl, w obecności maszynisty p. Warda*. Przyjechało nim około 40 osób z inżynierem Stanisławem Wysockim na czele. Podróżnym towarzyszyła orkiestra z Łowicza, uprzyjemniając jazdę koncertem. Główne uroczystości związane z dotarciem kolei żelaznej do Piotrkowa miały miejsce 7 października 1846 r. Inauguracyjnego przejazdu dokonali *J.O.O. Książko, Ichniowski, Namiestnikowski, w towarzystwie najznakomitszych Osób plei obicy*. Podróż z Warszawy do Piotrkowa trwała około 4 godzin. Pociąg składał się z 4 wagonów I klasy i 9 wagonów II klasy. Na dworcu w Piotrkowie odbył się uroczysty obiad uświetniony popisami muzycznymi orkiestry i śpiewaków. Informacje

o otwarciu piotrkowskiego odcinka wiedeński opublikowano na łamach „Kuriera Warszawskiego”.

W śródowym numerze gazety z dnia 7 października 1846 r. podano, iż od dnia 11 października tego roku – *dalsza część drogi od Stacji Rogów do M. Piotrkowa, otwarta zostanie dla przewozu osób i towarów. Poczynając więc od przyszłej Niedzieli, pociągi odchodzić będą 3 razy w tygodniu do Warszawy, a mianowicie: 1) z Warszawy do Piotrkowa w Niedzielę, we Wtorek i w Czwartek, o godz. 9 rano; 2) z Piotrkowa do Warszawy w Poniedziałek, w Środę i w Piątek, o godz. 1szej po połud.* Tak oto w historii piotrkowskiego kolejnictwa zakorzeniły się trzy daty z jesieni 1846 r.

Nie tylko same przejazdy pociągów były widocznym świadectwem zmian jakie pod wpływem budowy kolei działy się w Piotrkowie w połowie XIX w. Do końca lat 40. tego stulecia w mieście powstało szereg nowych budynków, których budowa silnie wiązała się z ulokowaniem w Piotrkowie stacji ważnej dla całego Królestwa Polskiego arterii komunikacyjnej. Najistotniejszym tego przykładem była budowa – słynnego również z polskiej kinematografii – piotrkowskiego dworca kolejowego. W okolicach budynku wybudowanego w 1846 r. powstały z czasem po obu stronach torów liczne zabudowania kolejowe, naprzeciwko zaś urzędowo Publiczny Ogród Spacerowy. Warto również mieć na uwadze zabudowania piotrkowskiej parowozowni. W okresie międzywojennym piotrkowska „architektura kolejowa” wzbogaciła się również o znacznych rozmiarów budynek mieszkalny dla pracowników kolei – zwany „Pekinem”. Ta, oraz szereg innych pamiętek przeszłości przyniosła nam namysł bogate dzieje piotrkowskiego kolejnictwa. Warto zatem, przynajmniej na chwilę zatrzymać się w zadumie nad jakże ważnymi dla miasta i jego historii wydarzeniami – zwłaszcza z perspektywy 170 lat dzielących nas od owej pamiętnej, żelaznej jesieni.

Piotr Głowacki

Legitymacja kolejowa z 1914 r.
Zbiory Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim

STACJA MUZEUM

